

Beneš, Pavel

[Ецко, И. Пропозиция номинативэ]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná.
1968, vol. 17, iss. A16, pp. 163-165

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100127>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

in the target languages. In further chapters the author deals in detail with consonant distribution, consonant frequency of occurrence, duration system, the neutral consonant position, vowel anticipation of consonants, speed of consonant articulation, consonant fronting, consonant affrication and consonant palatalization.

The book offers a new rich stock of materials for those concerned in comparing phonetic features among languages. It is useful because it attempts to compare the phonetic characteristics of as many as four languages with a practical purpose in view. It is also very valuable for the objective results obtained by the latest electronic techniques and illustrated by many charts.

The book was written with the American teacher in mind. It seems that some parts might be very helpful from a practical point of view but on the whole the book cannot be considered as a practical reference book for teachers of languages because it is mostly theoretical and is in some parts incomplete and offers no objective results.

Drahomíra Fialová

И. Ецко: Пропозиция номинатива. Кишинэу 1966.

Иван Иванович Ецко: Номинативные предложения (На молдавском языке). 114 stran, cena 44 kop.; in 8°.

Moldavský titul na první stránce a ruské označení na poslední stránce knížky vydané Ústavem jazyka a literatury Akademie věd Moldavska SSR v nakladatelství Картия Молдовениякэ свѣдѣи о bilingvismu, v kterém práce s podtitulem Карактеристичь граматикале vznikla. Jeho výhoda se nejvíce projevila v tom, jak autor využil výsledků ruských syntaktiků ve zkoumané otázce. Termín nominativní věta vytvořil A. M. Peškovskij r. 1956. Jecko vychází ze starších i nejnovějších domácích a rumunských prací, jež podrobuje kritickému rozboru, je obeznámen s přínosem západní lingvistiky a důkladně vyzbrojen znalostí materialistické dialektiky, takže si může troufat mít námitky proti tradiční syntaxi a přicházet s novým pojetím. Autor patří k nejmladším kádrům moldavské lingvistiky a o problému nominativních vět psal moldavsky a rusky v r. 1963.

Uvědomuje si, že ústředním problémem skladby jsou větné typy, a nominativní věta představovaná i pouhým jediným substantivem v nominativu ho vede k přesvědčení, že se nevystačí s dosavadním pojetím podstaty věty, skládající se z podmětu a přísudku. Brojí proti fetišizaci typu dvoučlenné věty, z něhož se nominativní věty dosud vykládají jako eliptické, a soudí, že se to děje vinou formální logiky. Práce je rozdělena na tři kapitoly, z nichž první je nadepsána *Nominativní věta jako jednočlenná struktura*, v názvu druhé je atribut *jednočlenná* nahrazen termínem *úplná* a v třetí termínem *nominální*. Pro omezenost místa, jak sám praví, se nezabývá klasifikací nominativních vět, způsobem, jak fungují, a jejich stylistickou platností.

V kapitole o jednočlennosti struktury je uveden příklad z Rebreana: Думиникэ. Сатул е ла хорэ *Neděle. Vesnice je u muziky*. Autor si klade otázku, zda je v takových strukturách podmět, který implikuje i přítomnost přísudku, jenž by jej blíže určoval, a zda tedy ve větě chybí přísudek, anebo tu jde o jednočlennou větu, jejíž použití není vázáno na žádný předpoklad. Jakmile se badatelé zbavili myšlenky, že základem nominativních vět je logický úsudek, došli k řešení (jako např. V. V. Vinogradov), že totiž konkrétní jednočlenná věta může mít jako základ struktury i jediný pojem nebo jedinou představu, jež se gramaticky vztahují ke skutečnosti. Proto autor dává zapravdu těm badatelům, kteří tvrdí, že problém nominativních vět může být definitivně vyřešen, když se vyjde ne ze specifiky myšlení, ale ze specifiky jazyka jakožto hlavního sdělovacího prostředku, z jeho schopnosti abstrahovat. Základem nominativní věty *Neděle* jsou podle Jecka vlastně dva pojmy se vzájemným predikativním vztahem, pojem existence a pojem *neděle*, jenže pouze jediný z nich je vyjádřen slovně. Mezi jednočlennými větami nominativními a jejich dvoučlennými ekvivalenty (*Je neděle*) spatřuje nejen (zásadní) rozdíly, ale i organické spojení; je to příklad izopolymorfismu myšlení, ve kterém se též logický obsah vyjadřuje různými jazykovými formami.

Druhá kapitola, rozsahem téměř stejně veliká jako první (26 stran), je věnována úplnosti struktury. Konstatuje, že věta je nejmenší sdělovací jednotka, a připomíná, že se podle dosavadního pojetí podstaty věty kolem kostry podmět - přísudek seskupují ostatní slova. Ale podle Jecka tento dvoučlenný typ, který se vyskytuje, není jediný; mohou se vyskytovat

i modely trojčlenné, čtyřčlenné atd. Za trojčlenný model pokládá např. větu *Василе тае лемне Vasil seká dříví*, kde předmět není nějakou vedlejší částí, ale je to nezbytný konstitutivní prvek mající stejná práva jako podmět a přísudek. Dvoučlenná věta se omezuje pouze na struktury, kde predikát obsahuje sloveso, který si významově úplně stačí. Ve větě se jako v ohnisku soustřeďují tři základní zvláštnosti: sdělovací funkce, gramatická struktura a sémantický obsah. Kdyby se za kritérium neúplnosti vět pokládala princip sémantické nedostatečnosti, naše řeč by se skládala ze samých neúplných vět, pochopitelných jen z kontextu. Proto je podle autora třeba vycházet z formální neúplnosti struktury. Mimo kontext může být pokládána věta za úplnou nebo neúplnou, jen pokud jde o gramatickou strukturu a sémantický obsah vyvozovaný výlučně z této struktury. Za úplnou je třeba pokládat každou konstrukci, která vyjadřuje souvislý a relativně nezávislý obsah. Nominativní věty se vyskytují na začátku děl, kapitol i odstavců, např. *Анул 1941. Яре ау невалет котропаторий сграиня Rok 1941. Znova pronikli do země cizí vetřelci. Ноапте де октомбре. Ноапте адынкэ ши линия. Луна дестраме блынц ноурашул приборг. Ріпновá noc. Hluboká a klidná noc. Měsíc jemně proniká bloudícím mráčkem.* Kontextová závislost nominálních vět je totožná jako závislost úplných dvoučlenných vět. To znamená, že kontextové zapojení nominativních vět je zcela jiné než vět neúplných. Sférou neúplných vět je mluvená řeč, zatímco nominativní věty se omezují na řeč psanou. Tzv. „vynechávání přísudku“ u nominativních vět je konstantní, stacionární. Jestliže se tvrdí, že nominativní věty jsou úplné, pak to znamená, že jde o úplně jednočlenné struktury. Co se týká funkce nominativních vět, zpravidla konstatují přítomnost, existenci (nepřítomnost, neexistenci) nějakého předmětu nebo jevu. K tomu se nominativ výtečně hodí jakožto nezávislá forma. Ale to je pouze první etapa nominativní věty. „Druhá a nejdůležitější záležejí ve vyjádření vztahů, které se vytvářejí mezi předmětem pojmenovaným pomocí substantiva v nominativu a celkovou skutečností.“ /62/ Funkci tohoto druhého prvku nominativní věty plní predikativní intonace. Syntaktická role intonace je všeobecně uznávána a Pěškovskij pokládá intonaci nominativních vět za nový prostředek k vyjádření predikativnosti, tj. syntaktické funkce slovesa *ecre* v rámci dvoučlenné věty. „Díky komunikativní intonaci nabývá nominativní věta potřebné strukturální a sémantické úplnosti a zajišťuje její nezávislost na kontextu.“ /65/; intonace se zde stává gramatickým prostředkem.

Poslední kapitola je nejrozsáhlejší (46 stran) a týká se nominálnosti vět. Znova se obrací proti fetišizaci predikátu a proti zdůžňování dvojice substantivum a sloveso. Jecko praví, že gramatikové přikládali slovesu takový význam, že „jím byli ohromeni a hypnotizováni“, takže nastal „kult slovesa“ a „byla nastolena jeho absolutní monarchie“ (na str. 70). Jako klasický vzor se uvádí pasáž z *Rabelaise*, který při popisu Diogenova žízňě použil více než 60 sloves. Naproti tomu ukazuje autor na nominalizaci ruštiny, cituje 12 ruských veršů bez jediného slovesa a další místo z Puškina. Za bezpečný doklad starobylosti a životní schopnosti nominálních vět pokládá tu skutečnost, že se jich používá v hovorové řeči na vyjádření absolutních pravd, zásad, které zevšeobecňují věkovitou zkušenost předků, jakož i jejich frekvenci v lidové tvorbě. Odmítá tvrzení *Smirnického*, vyslovené ještě v anglické skladbě z r. 1957, že podmět a přísudek tvoří základní predikativní jádro, zatímco předmět se jen připojuje k tomuto jádru. Na větě *Ион карэ аус Jan nosí vodu* ukazuje, že předmět přispívá stejnou měrou k výstavbě věty jako ostatní složky struktury. I předmět slouží k vytvoření modelu, protože vynechání předmětu přímo implikuje jasnou sémantickou nedostatečnost predikátu. Spojení podmětu s přísudkem znázorňuje graficky tak, že podmět je těžištěm, kolem něhož krouží přísudek jako družice (jde jen o bilaterálnost), zatímco pro spojení *podmět—přísudek—předmět* používá dvou těžišť, podmětu a předmětu, mezi nimiž je ve stejné vzdálenosti umístěna oběžná dráha přísudku (vznikají bilaterální a komplexní vztahy). Zde má tedy přísudek dvojí funkci: v jednom případě slouží jako spojovací prvek mezi podmětem a předmětem modelu, kdežto v druhém případě plní funkci prostředníka mezi nimi. Přísudek zastihuje, praví Jecko, důležitost ostatních prvků. V trojčlenných větách *X тае лемне X seká dříví*, *Лунга а дурат о раз Boj trval hodinu*, *X ажурэ перянцилор X pomáhá rodičům* pokládá užitá slovesa za kopalativní pro jejich sémantickou neúplnost podobně jako sloveso *ecre* ve větě *X еcre Y X je Y*. V nominální větě *Ворба мултэ — срачяя омулуй M noho řeči — lidská bída* nevidí podmět (podmětovou skupinu) ani nominální přísudek (přísudkovou skupinu). Ve větě *Кымпул еcre алб Pole je bílé* výraz *алб* není predikativní jméno nebo dokonce predikát, ale přívlastek, a zrovna tak je přívlastkem ve větě *Кымпул — алб, ояле негре Pole — bílé, овце — černé*. Potom se zabývá různými definicemi věty a stanoví její vlastnosti /95/. Rozdíl mezi větou a slovem spatřuje v tom, že věta vyjadřuje nějakou integritu, nějaký vztah ke skutečnosti, kdežto slovo vyjadřuje izolované předměty a jevy. V závěru rozebírá predikativnost, v níž zdů-

razňuje intonaci, modálnost, jež může i nulová, dále kategorii času, kde rozeznává i atemporálnost (Оамений кужетэ *Lidé uvažují*) a kategorii osoby. Neverbálními prostředky k vyjádření predikace jsou slovosled a intonace, přičemž hlavní role patří slovosledu. V dvočlenných strukturách typu *Je neděle* ustupuje intonace do pozadí, kdežto v nominativních větách je jediným prostředkem k vyjádření predikace a je tedy rozhodujícím činitelem při transformaci slova *neděle* z pouhé lexikální jednotky na nominativní větu *Neděle*. Na diachronickou otázku, co bylo dříve, zda slovesné nebo nominální věty, autor se přiklání k mínění, že nominální jsou původnější. Tyto věty jsou hutnější, lapidárnější než věty slovesné. Nominativní věty jsou odrůdou jednočlenných nominálních vět. Mezi nominální optativní věty řadí autor pozdravy a přání *Dobrý den!*, *Na shledanou!*, *Šťastný nový rok!* a mezi nominální rozkazovací, kde je celá stupnice významů od prosby až k rozkazu, věty jako *Klid!*, *Klobouk dolů!*, *Ruce vzhůru!* Na první pohled se zdá, že máme co činiti s nominativními větami s práci a rozkazovací intonací. Je to proto, že se neliší forma nominativu a akuzativu. Hluboký rozdíl mezi nominativními a prácimi nebo imperativními větami záleží v tom, jaký je jejich vztah ke skutečnosti. Nominativní věty vyjadřují opravdový stav skutečnosti, kdežto práci a rozkazovací vyjadřují přání, aby se něco uskutečnilo.

Jeckova práce není veliká rozsahem, ale její dosah je veliký. Obírá se nejhutnějšími větami, které jsou představovány i jediným slovem, porovnává je s větami nominálními a verbálními a vymezuje jejich místo. Kupodivu jde vlastně o věty psané jazykem, ale rozhodujícím momentem je v nich intonace (ať se nazývá komunikativní, predikativní nebo indikativní), které se stává gramatickým prostředkem par excellence. Proto autor požaduje, aby byl ratifikován i druhý aspekt jazykové specifiky, tj. neverbální vyjadřování některých prvků myšlenky. To je ovšem veliký zásah do tradiční skladby. Odtud pramení i autorův boj proti „elipsománii“¹ a proti absolutní *monarchii* slovesa, jak jsme se už zmínili. Naopak zavádí trojčlenné a vícečlenné modely vět. Vychází vždy z gramatické struktury (odvrhne tyranii logiky), ale přihlíží k významové souhře, když mluví o významové úplnosti či neúplnosti. Pozoruhodné je, že přísudkové jméno odděluje od predikativnosti a nazývá je přívlastkem. K přesnosti úvah použila autoru-dokonalá znalost ruštiny, ruských syntaktických prací a, jak již bylo uvedeno, i marxistické filosofie, které se často dovolává. Zdůrazňování intonace v psaných projevech jen potvrzuje, že podstatou jazykového znaku je Saussurův zvukový obraz (*image acoustique*), kterého se však Jecko nedovolává. Ještě jedné věci autor nevyužil při své argumentaci, ačkoliv s intonací úzce souvisí. Ve všech větách jednočlenných, neúplných, nominálních a nominativních, ale především v nominativních, hraje důležitou roli pauza; v nominativních bude totiž pauza nejdelší. Připomeňme si při této příležitosti, jak je důležitá úloha pauzy např. v moderní francouzštině, kde se už odděluje pauzou i větný podmět, zvláště rozvitý podmět, který v psané řeči už bývá oddělen čárkou.

Celá práce je pečlivě korigována, tiskové chyby jsou výjimkou (na str. 23 v druhém a třetím řádku, na str. 111 v pátém). Sloveso *ajuta* se pojí v rumunštině s akuzativem jako lat. *adiuvare* nebo franc. *aider*, ale v moldavštině je s dativem (str. 90, 91), což je buď kalk podle ruštiny anebo analogie podle vazby *a da ajutor cuiva*. Úhrnem je třeba říci, že Jeckova práce je podnětná, a průbojná, která si zaslouhuje, aby se o ní vědělo.

Pavel Beneš

Olomouc v perspektivách kulturní revoluce, sv. 3., K tradicím a úkolům jazykovědy, Olomouc 1966

Olomoučtí jazykovědci vydali v listopadu 1966 sešit studií věnovaný 20. výročí obnovení Univerzity Palackého. Vyšel jako třetí svazek řady nazvané Olomouc v perspektivách kulturní revoluce. Autoři věnovali své příspěvky jednak minulosti a přítomnosti olomouckých jazykovědných oborů a jednak problematice městské mluvy v Olomouci. Jedna studie je věnována výkladu o původu podoby jména Olomunc.

S historií i současným stavem slavistiky v Olomouci nás seznamuje Jan Jahn v příspěvku Olomoucká slavistická tradice. Jiří Daňhelka se v další studii nazvané O koncepci olomoucké bohemistiky zabývá příbuznou oblastí a zasvěcuje nás jak do přítomnosti, tak do minulosti tohoto oboru. Oba autoři navazují na dřívější studii Jaromíra Běliče, Tradice olomoucké slavistiky.¹

¹ Sborník K historicko-srovnávacímu studiu slovanských jazyků, Olomouc – Praha 1957.